

Voordracht bisschop Van den Hende

Stuudiemiddag over Laudato si' en christelijke ethiek terzake financiën: "Van financiële keuzes naar zorg voor de schepping", Rotterdam

14 maart 2025

Volgens de Katholieke sociale leer zijn geld en rijkdom nooit een doel in zichzelf, geen doel op zich. Geld moet rollen, zeggen we in een Nederlandse uitdrukking, maar dat betekent niet dat dit verantwoord kan in alle richtingen. Geld en goed moeten worden gezien als een instrument dat gebruikt moet worden voor de opbouw van een samenleving waarin de menselijke waardigheid van iedere persoon wordt gerespecteerd en het gemeenschappelijk welzijn het oogmerk is.

In dit perspectief mogen geld en goed nooit worden ondergebracht in een systeem dat onrechtvaardig is en mensen naar het leven staat en de schepping schaadt. Het was paus Benedictus die economie een gedragswetenschap noemde. De economie is geen anonieme ontwikkeling zonder ethiek en moraal, maar juist een menselijke activiteit. Economie als activiteit die ten dienste staat van de samenleving als geheel, ten dienste van ons gemeenschappelijk huis.

De uitdrukking 'gemeenschappelijk huis' heeft te maken met de schepping als geheel, waarin de mens een eigen specifieke roeping en verantwoordelijk heeft, mannen en vrouwen geschapen naar Gods beeld en gelijkenis, met als context de schepping met alles wat leeft en bloeit.

De uitdrukking 'gemeenschappelijk huis' staat weliswaar in de ondertitel van de encycliek Laudato si' maar de aanduiding is geen bijzaak. De uitdrukking 'gemeenschappelijk huis' komen we al tegen in een van de allereerste documenten van paus Franciscus, in de exhortatie "Evangelii Gaudium" uit het eerste jaar van zijn pontificaat, bij de afsluiting van het Jaar van Geloof in 2013.

De uitdrukking 'gemeenschappelijk huis' benadrukt dat de mens deel is van het geheel van de schepping, en dat de dingen die wij doen -ook in economie en politiek- altijd in verbinding staan met het geheel. Hoe gaan wij om met de aarde en de schepping als geheel? Is het een kwestie van gebruik of vruchtgebruik (H. Augustinus: uti of frui)? Is onze economie als menselijke activiteit tot opbouw of tot schade? Wanneer het gaat om ons gemeenschappelijk huis dan staan geld en goed niet op zichzelf maar raken ook meteen aan onze wereldvrede (cf. Benedictus XVI, boodschap werelddag van de vrede 2008).

Wanneer de Kerk in haar documenten spreekt over de schepping als ons gemeenschappelijk huis dan is dat vanuit de fundamentele overtuiging dat de wereld ons is toevertrouwd en dat het van ons samen is, dat mensen broeders en zusters zijn van elkaar, niet alleen maar burens of tijdgenoten.

In de sociale leer van de Kerk is de liefde de rode draad (cf. Benedictus XVI, encycliek Caritas in Veritate art. 2) en we zijn ons als Kerk ervan bewust 'dat de rechtvaardige ordening van de maatschappij en de staat allereerst de voornaamste taak is van de politiek, maar de Kerk niet afzijdig kan en mag blijven van de inzet voor de gerechtigheid'. Zo citeert paus Franciscus in de postsynodale exhortatie Evangelii Gaudium (art. 183) zijn voorganger Benedictus, verwijzend naar de encycliek Deus caritas est (2005). In deze overtuiging

spreekt paus Franciscus in de encycliek *Laudato si'* (art. 231) ook zelf over de liefde als rode draad, namelijk liefde voor de maatschappij en de inzet voor het algemeen welzijn als waarachtige naastenliefde.

Op basis van de opdracht van de Kerk om de liefde als leidraad te nemen kwam de Romeinse Congregatie voor de religieuzen in 2014 met een bijzonder document: 'Guidelines for the administration of assets in Institutes of Consecrated Life and Societies of Apostolic Life'.

En ten dienste van de integrale menselijke ontwikkeling publiceerde de Congregatie voor de Geloofsleer in 2018 een bijzonder document getiteld 'Oeconomicae et pecuniariae quaestiones, overwegingen voor een ethische onderscheiding omtrent enkele aspecten van het huidige economisch-financiële systeem'.

In 2022 kwam de Pauselijke Academie van de sociale wetenschappen met het document 'Mensuram Bonam', met als ondertitel: 'Op geloof gebaseerde maatregelen voor katholieke investeerders'.

Naar inhoud zijn deze documenten van de Romeinse curie en ook de encycliek van paus Franciscus *Laudato si'* over de zorg voor het gemeenschappelijk huis schatplichtig aan de inzichten van paus Paulus VI: 'het komt de christelijke gemeenschappen toe objectief de situatie van hun land te analyseren' (cf. Paulus VI, brief *Octogesima adveniens* uit 1971, geschreven bij gelegenheid van tachtig jaar *Rerum Novarum*, de grote sociale encycliek van paus Leo XIII uit 1891).

Paus Franciscus spreekt in *Laudato si'* (n. 231) in termen van zijn voorganger paus Paulus VI, namelijk dat we geroepen zijn om als christenen een beschaving van liefde op te bouwen, opdat met onze medewerking in onze wereld steeds meer de contouren zichtbaar worden van het koninkrijk Gods.

In aansluiting op de bijzondere vereisten zoals zojuist verwoord door professor Carmody Grey aan het einde van haar voordracht:

- Is de liefde van het evangelie wel echt de rode draad wanneer het gaat om onze zorg voor de schepping en om de inrichting van globale maatschappij als waarachtige samenleving? Kunnen we verder met de uitdagende vraag of er een economie van het genoeg mogelijk is in plaats van steeds meer en meer, juist met het oog op de mens en onze omgeving (cf. *Laudato si'* art. 6)?

- Worden besluiten en activiteiten in het kader van de economie in voldoende mate getoetst als gedragswetenschap met alle ethische afwegingen die daarbij horen zoals zorg voor het klimaat en de schepping als geheel en voor de wereldvrede, waar het gaat om beleid en keuzes inzake financiële kwesties en beleggingen, met het oog op het algemeen welzijn en de waardigheid van iedere menselijke persoon, met zorg voor het behoud en goed beheer van de schepping, inclusief de beschermwaardigheid van het leven?

Toch zijn onze vragen van vandaag niet alleen maar nieuw. Ik denk aan twaalfde-dertiende eeuw, de tijd van de heilige Franciscus van Assisi (1181-1226) en aan de heilige Antonius van Padua (1190-1231). Twee voorbeelden:

1. De heilige Antonius van Padua (1190-1231), volgeling van Sint Franciscus, was een groot predikant. Antonius kon in zijn preken uithalen naar de uitbuiters van de armen. Hij keerde zich vooral tegen woekeraars. In de nieuwe economie van de opkomende steden was geld nodig om te investeren. Degene die geld leende kon investeren en vervolgens met het eigen bedrijfje geld verdienen. Handige zakenlieden richtten leenbanken op. Maar de mensen

moesten geld lenen tegen woekerrente en zij kwamen daardoor nog meer in de schulden en belandden zelfs in de gevangenis. Er ontstond een stedelijk proletariaat. Sint Antonius kwam op voor deze nieuwe armen, deze slachtoffers van woeker. In dit verband is een legende over St. Antonius bekend. In Florence was een woekeraar gestorven. Deze was zeer machtig en kon de stad naar zijn hand zetten. Toen de woekeraar begraven werd, greep Antonius in. Hij riep dat de woekeraar geen christelijke begrafenis verdiende. Antonius beweerde dat, als men het lichaam van de woekeraar zou openen, men geen hart zou aantreffen. Die zou liggen in zijn geldkist. En inderdaad, toen men het lichaam van de woekeraar opende trof men geen hart aan. Het zat in zijn geldkist. Deze legende vormt een levendige illustratie van het woord van Jezus uit het evangelie van Matteus: 'Waar uw schat is, daar is ook uw hart' (Mt. 6, 21).

2. In het boek getiteld "Een man uit het dal van Spoleto. Franciscus tussen zijn tijdgenoten" van de hand van Helene Nolthenius (1988) staat een beschrijving van nieuwe landbouwmethoden. Door de ossen anders te bespannen konden ze diepere voren trekken. Sommigen prezen deze ontwikkeling als vooruitgang, anderen beweerden dat de aarde uit diepe voren begon te bloeden.

Tenslotte: menselijke waardigheid heeft twee kanten, enerzijds is er de mens die waardig handelt en anderzijds de mens die naar waarde wordt geschat. Twee kanten van dezelfde menselijke persoon die in gemeenschap met de levende God zijn/haar opdracht en vervulling mag vinden in de liefde als sleutel tot een authentieke ontwikkeling van mens en maatschappij.

Kortom, een waarachtige cultuur van zorg (paus Franciscus, *Laudato si'* art. 231) en de gemeenschap van goederen zijn een uitdaging voor ons maatschappelijk nadenken over economie. Duidelijk moge zijn dat filantropie en ontwikkelingsgeld vaak niet een kwestie van geven is maar van terug-geven.